

Дарко АНТОВИЋ

ЦРТИЦЕ ИЗ ИСТОРИЈЕ СЦЕНСКИХ И ПОЗОРИШНИХ ДОГАЂАЊА У КОТОРУ ОД АНТИКЕ ДО ДАНАС

Кључне ријечи: Југословенски фестивал позоришта за дјецу, „Царине“ - Рисан, Тимотеј Ћизила, црквена приказања, Маршал Марион, Которско позориште у XIX веку, Српско пјевачко друштво „Јединство“, Дилетантско позоришно-музичко друштво „Бокел“, Народно позориште Котор, Регионално позориште Боке.

Година 2002. је била година значајног јубилеја Југословенског фестивала позоришта за дјецу који се основао и одржавао у Котору. Славило се десет година живота и рада Фестивала. За то вријеме он је већ требало да преболи све дјечије болести и крене ка зрелости значајне традиционалне манифестације сценских догађања, данас тако ријетких на овом подручју.

Зато је ово тренутак да се макар у кратким цртама осврнемо на историју сценских и позоришних збивања - Котору у част, јер је његово мјесто у овој области завидно и, слободно можемо нагласити, без преседана.

На жалост из наше старије прошлости сазнања нам нису посебно богата. Она се губе у мраку прошлости, јер до данас доступни извори нам нису дали довољно свјетлости да би разбили тај мрак непознавања тог дијела наше културне историје. Зато се доста закључивања своди на претпоставке.

У свему томе посебно је тешко рећи одакле треба почети, гдје су почеци тих збивања и да ли су ти почеци значили и основу континуираних догађања у развоју једне од најзначајнијих цивилизацијских појава људске културе. Питање је и то да ли дуге временске паузе кидају нити развоја и на тај начин нам не указују на коријене?

На почетку се мора указати на ово подручје као подручје и античке културе, родитеља театра и театарских догађања, гдје за сада, као претпоставку можемо да поменемо локалитет “Царине” у Рисну, у непосредној близини Котора, гдје је могуће да је изграђен и дјеловао антички театар. Даље од тога не може се рећи ништа више.

Послије ове претпоставке настаје вакуум у изворима и подацима. Неке искрице које бацају више свјетлости на театарска збивања, датирају уназад свега неколико вјекова, са сигурним и потврђеним подацима тек од XIX вијека.

Више аутора који су се бавили културним животом старог Котора прије XIX вијека нажалост ријетко се дотичу и позоришног живота. Ту се обично помињу одржавања представа претежно религиозног карактера у црквама и манастирима, на градским трговима, али и салонима племићких палата и богатијих грађанских кућа. Истиче се и то да су се представе обично давале за вријеме карневалских, покладних свечаности. Ипак треба запазити да нико од њих не наводи извор на основу чега то тврди¹. О томе ћуте и документа которских архива. То је разлог да доказе позоришних догађања у временима прије XIX вијека у Котору потражимо у некој врсти аналогије са културним животом других градова на јадранском приморју, прије свега узимајући за примјер Дубровник као и залеђе, гдје се посебно истиче XIV вијек и Босна, као и размјена забављача између Босне и Дубровника². О томе постоји обиље података у Дубровачком архиву. С обзиром на сличан статус и развијеност Котора у то вријеме аналогијом се може претпоставити да је сличних догађања и у Котору сигурно било.

Которски историчар из друге половине XVI вијека, Тимотеј Ћизила, у свом дјелу “*Bove d'ogo*” описује витешке игре које су се, за вријеме поклада, одржавале испод сјеверних градских зидина на Бенову, испред Котора. Гледаоци су се налазили на зидинама, а игре су се одвијале на земљишту преко ријеке. Ове представе, игре на коњима, он описује као умјетнички доживљај, описујући и инсценацију и детаље³. То је изгледа било вријеме у којем су се, како неки аутори описују, гајиле позоришна умјетност и музика и то понајвише “у салонима племићких обитељи, а и по градским трговима”. У племићким породицама и њиховим велелепним палатама влада “бљештави сјај тог ренесансног амбијента, музика и пјесма”. Све значајни закључци, али без навођења извора за овакве тврдње.

Идући аналогијом других центара за које имамо историјске потврде, можемо претпоставити да су се позоришне представе религиозног театра - црквени театар, одвијале у катедралној цркви св. Трипуна, по многобројним манастирима, црквама., которским трговима и салонима

¹ Дон Антон Милошевић, Казалиште (позориште) у Котору, Гласник Народног универзитета, Котор, 1940.

Јагош Јовановић, Развитак позоришне умјетности у Црној Гори, Стварање, 7-8, Цетиње, 1954. и др.

² Петар Марјановић, Позориште у српским земљама средњег века, Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, бр. 14, Нови Сад, 1994.

³ Нацупски архив Пераст, НАП, Р 16

племића. Претпостављамо да јесте била жива активност, јер у то вријеме (XV и XVI вијек) у граду је било тридесетак већих и мањих цркава, три мушка и четири женска манастира, док је у непосредној близини града било још двадесетак мањих цркава.

У граду, поред наведеног, организовано су дјеловале бројне братовштине од којих је за нас најинтересантнија она најстарија, братовштина “*anta Crusius*” која посједује свој Статут још из 1291. године. То су били тзв. “*батут*” или “*флагеланти*”, бичеваоци или тучени⁴. Зачетник таквих братовштина је Ранијеро Фасани из Умбрије у Италији из чијег се фанатичног покрета и дјеловања развила појава црквених приказања и ширила се, тако рећи, дуж цијеле Европе.

Ова позоришна збивања су се одвијала најчешће у вријеме црквених празника и то прије свега у вријеме поклада и ускршњих свечаности и она су, као мали фестивали тога времена трајала данима. Као публику окупљала су не само градско, већ и околно становништво и госте града са разних страна свијета. То је било могуће с обзиром на мјесто и положај Котора у то вријеме као једног значајног центра поморства, трговине, дипломатије и значајне војне позиције. Свакако ми данас закључујемо да је тај црквени театар обављао праву улогу у функцији приммијењене умјетности, односно религиозна школе и то и за образован и за необразован свијет тога времена.

Мада овдје говоримо о претпоставкама, сачувани преписи црквених приказања на народном језику, који су сачувани у которским архивима и библиотекама, значајне су потврде ових претпоставки, али не и докази о њиховим извођењима. Потврда да су приказања и извођена у вријеме настанка ове доренесансне, па и ренесансне драмске књижевности, односно књижевности која се на подручју Боке његовала и у периоду барока, била би и потврда да се код нас први пут са сцене на извођењима црквених приказања чуо народни језик. Доказ за једно такво играње, и то не у Котору већ у Перасту и то тек у другој половини XVIII вијека, 1778. године, постоји за “Приказање разговора Јесусова са ученицима својијем у бријеме напокоње вечере” извођено у цркви св. Николе, што је за нас први и то веома значајан податак⁵.

Тако смо дошли до периода кроз који се, захваљујући постојећим подацима који се чувају у которским и иностраним архивима, Дубровнику, Задру, Бечу, Венецији и другдје, лакше крећемо и који је боље истражен.

Крај XVIII и почетак XIX вијека обиљежен је на подручју цијеле Европе драматичним историјским догађањима, па се то одразило и на ове наше просторе.

⁴ Јелена Антовић, *Занати средњовјековног Котора*, ИАК, Котор, 1993.

⁵ Дарко Антовић, *Прилог проучавању историје драмске књижевности. Једна сакрална драма непознатог перашког аутора 17. вијека “Приказање разговора Јесусова с ученицима својијема у бријеме напокоње вечере”*, Бока 23, Херцег Нови, 2003.

Послије неколико вјекова владавине Млетачке републике (од 1420), која своју власт завршава 1797. године, подручје Боке Которске и Котора пролази периоде успостављања владавина Аустрије, затим Русије и најзад Француза од 1807. до 1813. године.

Нашавши се на крајњем југу својих територијалних освајања у малом пограничном граду, какав је био Котор, новопридошли француски официри, чиновници и њихове породице нашли су се удаљени и од великих културних центара Француске и Европе тога времена, али и од устаљених и стечених културних навика. Зато је некако и било нормално да су услиједили захтјеви органима власти ових, новоосвојених, територија да се предузму мјере да се оваква ситуација измијени.

Општинске власти, састављене од франкофилски оријентисаних грађана, са предсједником Луковићем на челу, искористили су повољну ситуацију и присуство Француза као носилаца демократских струјања Европе тога времена да у Котору остваре један битан “градски” интерес. Предсједник општине Луковић упућује писмо команданту Провинције Дубровника и Котора, маршалу Мармону, у Дубровник, и од њега тражи да у Котору изгради позориште. Маршал Мармон повољно одговара на овај захтјев и доноси декрет 12. октобра 1808. године којим Котору поклања позориште⁶. То је, у ствари, био само завршни чин једног процеса који је започео француски генерал Лонеј још 1807. године одредивши мјесто за позориште у војној згради званој “Quartierone”, на главном градском тргу званом Трг од оружја, у његовом сјеверозападном дијелу⁷.

Јасно нам је да иза цијелог овог процеса стоји задатак реализације француске политике наметања француске културе и француских цивилизацијских достигнућа паралелно са учвршћивањем војне и цивилне француске управе.

Данас са великом сигурношћу можемо тврдити да је то био дио великог француског плана градње позоришта на запосједнутим територијама и у новоформираној Илирској држави са сједиштем у Емони (данашња Љубљана), а на чијој територији на крајњем југу се налазио Котор. Сем которског, изграђено је и “Војводско позориште” у Дубровнику⁸, а позната нам је и намјера изградње позоришта у Карловцу (Хрватска). Овај план није у потпуности реализован прије свега због тога што ове територије Французи ипак држе само седам година и своју владавину завршавају 1813. године.

⁶ ИАК (Историјски архив Котор, даље ИАК) ОКОФ VI, УПФ CCLXXXVII/1

⁷ ИАК, ОК II, 61

⁸ Иво Фицовић, Дубровачко казалиште у доба француске окупације, Архивски вјесник XXXIV, Загреб, 1990.

Ипак, оно што нам је данас јасно, присуство Француза у Котору, као носилаца духа рационализма и нових демократских промјена у европској цивилизацији тога времена паметно је искоришћено од стране далековидних појединаца Котора. Остварењем овог битног градског интереса, који се у тогу дугогодишњег постојања ове институције показао и као интерес од значаја за много ширу заједницу од Котора, Котор је добио зграду за позориште које започиње свој живот прве и живи до посљедње деценије XIX вијека. Позориште је, наиме, живјело од почетка француске и за вијеме већег дијела аустроугарске владавине.

Иако су и ова и друге културне институције, посматране у контексту времена настанка, основане дијелом и од стране туђинских владавина на овим подручјима, несумњиво је да се овдје ради о културној историји наших народа. А ови народи овдје живе и данас и послије свих историјских промјена. Поред осталог, може се рећи да су оне послужиле да се у тешким временима управо сачувају и остваре национална обиљежја. То је историја которског позоришта и показала.

Котор, како смо видјели, 1808. добија институцију Которско позориште. То је по реду и хронологији културних збивања најстарија позоришна институција у Црној Гори, па и наше државне заједнице у цјелини. То је научна чињеница првог реда важности која је везана за историју ове институције, али свакако не и једина.

У овој години, дакле, години значајних јубилеја за историју позоришта, не славио само десетогодишњицу рођења Југословенског фестивала позоришта за дјецу, већ славио и нешто мање од 200 година од отварања и нешто више од 100 година од затварања Которског позоришта (1808-1898)⁹. Прослава јубилеја Фестивала добар је повод да се тога и присјетимо.

Прве године по добијању Мармоновог декрета формирана је позоришна комисија која је имала задатак да води све послове везане за обезбјеђивање средстава формирањем акционарског друштва ради завршетка зграде, као и привременог коришћења сале у току карневалске сезоне 1808-1809. Комисијом је председавао председник Општине Луковић, а чланови су били Иван Буровић и Марко Антоније Мацој. Ово је на неки начин и прва управа Которског позоришта.¹⁰

Прва потврда одржавања представа је документ из Дубровника којим је генерални администратор обавијештен да група "Орега comica" започиње сезону представа од 1. септембра 1810. године, јер је од тог да-

⁹ више у Дарко Антовић, Которско позориште у XIX вијеку, Подгорица, 1998.

¹⁰ ИАК, ОКОФ I

на закупила Позориште¹¹. Нажалост за ову прву сезону немамо имена вође групе, имена глумаца, не знамо који се репертоар играо, нити каква је била реакција публике. Од тада, надаље, Которско позориште, са мањим прекидима, континуирано ради уз најчешћа гостовања италијанских позоришних путујућих трупа. Касније гостују наше путујуће трупе, углавном из Србије, које у Котор обично долазе преко Цетиња или се тамо упућују послје гостовања у Котору. Врло је присутна и активност которских позоришних дилетаната.

Од почетка рада па до краја постојања Позоришта власти разним инструментима прате рад ове институције прописујући наредбе и упутства, а посебно у периоду аустроугарске владавине, када ово Позориште има статус градског театра. Посебно су интересантна и значајна упутства и наредбе о понашању у јавним установама овога типа. Она су се односила како на вријеме позоришних представа, тако и на вријеме карневалских свечаности чији се дио одвијао и у позоришној сали, обично послје је сценских догађања, и то најчешће као бал под маскама. То је било могуће извести због унутрашње архитектуре Позоришта. Позориште је имало 350 мјеста укупно. Она су била распоређена у партеру и у 33 ложе у два нивоа. Сједишта у партеру су се могла склањати и ослобађати простор и за друга догађања.

Утврдили смо да се са сцене Позоришта проговорило нашим језиком већ 1819. године, приликом једне прославе рођендана цара Аустрије, када су своје стихове на народном језику рецитовали Мирислав Зановић и Антун Којовић¹². Овај други, Антун Којовић, остао је забиљежен и као драмски писац и као позоришни организатор сценских догађања у Будви и то првих деценија XIX вијека.

С обзиром на овогодишњи јубилеј, позоришна збивања у љетном периоду која су одржавањем Југословенског фестивала позоришта за дјецу јасно намијењена дјечи, веома је значајно и интересантно навести архивски податак од 12. фебруара давне 1829. године¹³. Тада, у Которском позоришту, у поподневним часовима, изводи се прва луткарска представа. То је вјероватно једна од првих дјечијих представа на овом подручју, а можда и шире. Нажалост осим овога податка да се то и догодило нисмо били у стању да сазнамо ништа друго, али смо на таква догађања у вријеме рада Позоришта наилазили више пута и то увијек са луткарским представама.

Колико је позориште у првој половини XIX вијека саживјело са градом Котором говори нам једно драгоцјено откриће из 1838. године. Из те године датира један педантно израђен акварел Теодора Карачаја, аустријског пуковника и заповједника града и тврђаве Котор, гдје први

¹¹ ИАК, ОКОФ IX, П.К.

¹² ИАК, ОК I, 158, 158/1, 158/2

¹³ ИАК, ОК IV, 15

пут видимо представљен градски трг и спољни изглед Позоришта. Карачај овај свој акварел потписује називом “Позоришни трг”¹⁴.

Ово је јако значајно, утолико прије када знамо да то није био случај са градовима на јадранској обали чија су позоришта, бар до данас, била познатија и боље изучена.

Зато предлагемо да овај трг у будућности или макар у вријеме одржавања Фестивала носи назив “Позоришни трг”. То ће можда бити подстицај за озбиљније подухвате у овој сфери и, зашто да не, можда бити и подстицај за оснивањем једног сталног позоришта, по могућности регионалног, за општине Херцег-Нови, Тиват, Будва и Котор, са сједиштем у Котору.

Али, вратимо се нашој причи и историјату сценских догађања.

Присуство Которског позоришта у XIX вијеку је био подстицај и за остале значајне подухвате.

У оквиру Српског пјевачког друштва “Јединство”, иначе најстаријег пјевачког друштва наше друштвене заједнице (основано 1839), у Котору је 1859. године покренута активност да се, сем пјевања, чланови почну бавити и позоришном умјетношћу. На дан св. Саве, 1860. године Друштво изводи представу “Кир Јања” Ј. С. Поповића, прво у кући њиховог члана Ђура Чучка у Старом Граду, а 11. септембра и у Которском позоришту. Забиљежена су и имена заговорника ове активности Друштва. Она су, уједно, и прва позната имена которских позоришних дилетаната уопште, па зато заслужују да и овдје још једном буду поменута: Петровић Кристина, Срдић Теодора, Живаљевић Јевросима, Калуђеровић Симо, Петровић Шпиро, Поповић Лука, Срдић Ђорђе, Суботић Петар и Букилица Јоко¹⁵.

Поред наведеног треба истаћи и дјеловање, у периоду шездесетих година XIX вијека, позоришне трупе Марина Стијепића, редитеља и глумца, са ансамблом који је имао 32 члана. Њихов рад је био везан за Которско позориште, али и за Рисан, Херцег Нови и Цетиње. Из њихове јаке позоришне активности могло би се рећи да се изњедрила замисао о оснивању Цетињске читаонице, што се и остварило 1868. године, из које се касније развила идеја о изградњи позоришне институције Зетски дом на Цетињу¹⁶.

Сцену Которског позоришта за своја сценска приказивања редовно су користили и ђаци Которске гимназије, и то седамдесетих година XIX вијека, а приход је усмјераван у фонд за подршку и помоћ сиромашним ђацима.

¹⁴ Цвито Фисковић, Бока Которска у акварелима Федора Карачаја из прве половине XIX стољећа, Споменик СХХVII, САНУ, Београд, 1986.

¹⁵ Јован В. Бућин, Преглед рада Српског пјевачког друштва “Јединство” у Котору 1839-1929, Бокешка штампарија, Котор, 1929.

¹⁶ Јагоч Јовановић, н.д.

У Которском позоришту углавном су гостовале италијанске позоришне трупе, али прво забиљежено гостовање наших трупа је из 1874. године. То је гостовање позоришне трупе из Србије, најдуговјечније путујуће трупе тога времена, “Српског казалишног друштва Фотија Иличића”. Послије њих, за живота Позоришта, имамо више таквих гостовања.

Которско позориште је било мјесто окупљања најразноврснијих слојева становника Котора тога времена, грађана, војника, официра, чиновника на служби у Котору. Затим ту су и посјетиоци са стране из далеких или блиских градова, као и саме Црне Горе, одакле су позоришни посјетиоци и њени владари, и то прије свих Петар Петровић Његош, па онда и књаз Данило. За њихове реакције, па и за реакције публике као и за већи дио извођеног репертоара веома се мало зна, али по сачуваним записима може се закључити да је публика била веома избирљива и веома критички расположена. Изводе се дјела Голдонија, Сардуа, Скриба, Шекспира, Диме и др, код италијанских трупа, а код наших предњаче дјела: Јована Суботића, Ј. С. Поповића, Његоша, Кукуљевића-Сакцинског и др. Изводе се и опере Вердија, Росинија и др, па и балети.

Због честих побуна против аустријских власти, аустроугарска царевина је била приморана да у ове крајева шаље додатне војне јединице за чији смјештај је често користила просторија Позоришта. Послије сваког таквог боравка у згради Позоришта и зграда и сала и опрема су били руинирани па је сиромашна Општина морала да издваја огромна средства за оправке, будући да се војне власти нису одазивале на позив да отклоне оштећено.

Поред ове зграде, ван града, проширена и адаптирана Градска кафана “Дојми” добила је малу позорницу гдје се од 1890. године одржава највећи број активности везаних за карневалске свечаности и понеко ријетко гостовање путујућих позоришних трупа, као нпр. гостовање позоришне трупе Николе Симића 1894. године.

Тако је изгледа у Општини сазрело опредјељење да згради Которског позоришта, која је откупом дефинитивно прешла у њено власништво 1898. године, треба одредити другу намјену, што се и остварило. У ту зграду, уз адаптацију, смјештен је Општински дом, а тиме је ова значајна позоришна институција престала да постоји¹⁷.

Који су прави разлози за овај чин можемо само да нагађамо и прије свега жалимо да се тако догодило. Те 1898. ово Позориште је престало да постоји. Није искоришћена могућност да се зграда обнови и реновира као позориште, нити је то урађено неколико деценија касније послије катастрофалног земљотреса 1979. године, када је била прилика, јер је ова зграда била толико оштећена да се морала обновити. Неки конструктивни предлози, па и од стране аутора ових редова, да се то уради на тај начин, да се уз коришћење старих планова из которских архива у ову зграду врати позориште, нису уважени.

¹⁷ Антон Милошевић, н.д.,

Тамо гдје је посијано сјема позоришног дјеловања XIX вијека рађају се плодови нашег времена. Југословенски фестивала позоришта за дјецу збива се десетак корака јужније од зграде Которског позоришта на Позоришном тргу, који се ето данас опет зове Трг од оружја. Неколико првих година рада и отварања Фестивала дешавала су се на импровизованој сцени испред зграде позоришта из 1808. године, на мјесту данашње Вијећнице. Са горком сигурношћу тврдимо да о овоме присутна публика скоро ништа не зна, ни публика, а ни они који користе те импровизоване даске које живот значе. Уосталом то и није њихова кривица. Зграда Позоришта из XIX вијека, пред којом се годинама играло на фестивалима, адаптирана је за туристичке услуге и коцкарницу.

На жалост овакав завршетак функционисања Которског позоришта 1898. године значио је и велику осеку у позоришном животу Котора и велико осиромашење у сценским догађањима уопште, а посебно почетком XX вијека. Донекле то, како смо већ навели, надокнађују понека ријетка гостовања у кафани “Дојми” која је дијелом преузела његову улогу, али у много мањим размјерама у односу на протекли вијек.

Нешто су активнији били которски дилетанти. Од године 1924. у Котору дјелује Дилетантско позоришно - музичко друштво “Бокел” које је од свог оснивање имало око 60 чланова. Доста је често наступало и “прибавило великих признања и симпатија код публике”. Играло је велики репертоар, од Нушића преко Гогоља и других руских и француских аутора, а изводило је и оперете као на пр. “Mam’ selle Nitoushe”. Гостовали су и на Цетињу, у Херцег Новом, у Будви и Тивту “ те свуда примаше ласкавих признања”. Имали су и доста јак оркестар који је пратио сва ова извођења, а посебно оперете, као и неколико одабраних комада из класичних опера. Мада су дјеловали неких десетак година, били су доказ да ипак није све замрло¹⁸.

¹⁸ Према сјећању господина Шпира Ћирковића из Котора и на основу грађе коју ми је уступио 1996. године. Најинтересантнији је чланак: “Котор, концем марта: Дилетантско позоришно-музичко друштво “Бокел” из загребачких новина “Новости”(по његовој претпоставци, јер нема наслова новина) из 1930. године (руком уписана година), или из неких новина које је издавало друштво св. Јеролима из Херцег-Новог. Ћирковић се сјећа и неких имена на сачуваним фотографијама. Нека имена смо забиљежили и на основу пронађених програма које је Историјском архиву Котор септембра 2003. године поклонила госпођа Вјера Бендиш из Загеба: Лазар Чучак, предсједник и чланови Антун Хомен, Душан Секуловић, Босилка Руцковић, Ш. (Шпиро?) Бјеладновић, Игњо Злоковић, М. Клисуре, Ф.(Федор?) Важић, Илија Мариновић, брачни пар Згорелац (супруга Олга), Чулић Грација, Владо Вујошевић, Иво (Иванко) Бендиш, И. Вукашиновић, Љубица Пољак, Здравко Икица, Мишо Милиновић, Марија Мозетић, М. Гргуревић, В. Милић, Трипо Ђурашевић, Анушка Дабиновић, Јозо Франовић, В. (Гита?) Чапитовић, Смиљка Рафајловић, Божидар Ћуковић, Б. Симовић, Д. Бареза, Деан Балић, Мирко Хомен, Ружица Вујић, Илија Калуђеровић, В. Митровић, Пеле Бућин, Маја Амелунг, М. Микијељ и др...

У току другог свјетског рата у Котору су организована гостовања италијанских позоришних трупa. Реализована су и гостовања оперских кућа са извођењима опера на импровизованој сцени на Бенову, а све у организацији италијанског окупатора. Како је запамћено све је то пролазило без великог одјека код становништва.

Нови прави подстицај остварен је послије другог свјетског рата оснивањем Народног позоришта Котор и прије него је за то оспособљена зграда, па је своју прву представу одиграло на Цетињу са представом “Родитељски дом” Катајева¹⁹.

Као центар Бококоторског среза Котор је, послије ослобођења, преузео и улогу културне обавезе према цијелој регији.

Народно позориште Котор основано је рјешењем Среског народног одбора у Котору 12. фебруара 1949. године²⁰. По оснивању колектив се састојао од младих почетника - дилетаната из свих крајева Црне Горе. Пришло се и адаптацији зграде грађене 1769, која је подигнута као млетачка војна болница у вријеме појаве Шћепана Малога у Црној Гори и очекивања могућег сукоба са њим. Адаптација је изведена по нацрту великог архитекте Драгише Брашована. Имало је око 400 мјеста у партеру и на балкону, а “дворана дочекује и задивљује красним порталом позорнице, израђеним у коринтском стилу”, како је то јавила “Побједа” 16.04.1950. И даље: “Позориште има све остале просторије: синдикалну и пробну салу, канцеларије, гардеробу за глумце, просторије за све радионице и смјештај материјала - уопште све што захтијевају потребе једног савременог позоришта”. Свечано је отворено 1. јануара 1950. године.

Први чланови колектива постављени су још крајем 1948. године. Из списка позоришног особља, из јула 1949²¹, сазнајемо и њихова имена: управник и глумац - Милош Јекнић; глумци - Боко Партели, Боро Беговић, Јулијана Стипић, Иво Бегу, Драгица Планинц, Анка Желалић, Казимир Јукић; као редитељ (први редитељ) Василије Шчучкин и неколико административних службеника и сценских радника. Већ 1953. године ансамбл је имао 36 чланова од чега 14 глумаца и четири редитеља.

Прије него је завршена адаптација зграде радило се у пробној сали, што су дописници из Котора називали “школом”. Прорађивао се систем Станиславског да би се младом позоришном колективу дао прави пут у глуму, у духу реализма. Настојало се редовно прорађивање позоришног комада уз избор и прораду одговарајуће стручне литературе. Организован је и избор чланова колектива, послије испита, кад су од већег броја пријављених “примљени само они који су показали како довољно смисла

¹⁹ ИАК, НАПОК, ф. ИИ (67)

²⁰ ИАК, НАПОК, ф. ИИ (78)

²¹ ИАК, НАПОК, ф. (73)

и склоности за позоришну умјетност тако и воље за озбиљан и свјестан рад”²².

Тако је то постала и прва глумачка школа код нас и на неки начин она је претеча данашњег Факултета драмских умјетности на Цетињу.

Позориште је редовно радило десетак година и то веома плодно. У овом периоду просјечно је изведено око осам премијера годишње, а у репертоару се запажа да је сваке године постављен и најмање један комад за дјецу. Играо се Нушић, Ј. С. Поповић, М. Беговић, И. Војновић, Марин Држић, М. Крлежа, Островски, Гогољ, Тенеси Вилијемс, Голдони и др.

Играло се и у Котору и на честим гостовањима широм Црне Горе и Југославије. На основу репертоара, броја премијера, броја гледалаца и објављених критика можемо просудити да је надалеко превазилазило карактер провинцијалног позоришта и да је стало у ред великих позоришних кућа тога времена.

Међутим, убрзо се у Црној Гори почело размишљати о централизацији, стварању једног централног позоришта, са високим умјетничким нивоом и тврдњом да се високи квалитет може остварити само у једном јаком театру, а гашењем ових малих кућа. То је ојачано и ставовима тада најмасовније политичке организације, Социјалистичког савеза радног народа, да таква кућа може својим радом да покрије цијелу територију Републике, па и шире. То је довело до гашења пет позоришних кућа у Црној Гори, а међу њима и Народног позоришта у Котору. Формирало се Црногорско народно позориште у Титограду, које је преузело улогу свих тих професионалних дотадашњих позоришта²³.

Ликвидација Народног позоришта Котор извршена је 31. марта 1958. године²⁴ и тада је наступио период полупрофесионалног рада са стално запосленим управником који је и глумац и редитељ, у оквиру Центра за опште образовање и културу Народног универзитета Котор. Био је то Иво Бегу, стари члан тада већ бившег Народног позоришта Котор. Он је са веома смањеним ансамблом, са једним бројем старих и нешто нових глумаца и смањеним дотацијама, уз ангажовање већег броја которских аматера, од сезоне 1958/1959. до 1965/1966, режирао двадесетак комада међу којима је било и дјечијих представа. Тако се још осам година уз огроман ентузијазам одржала та сјенка Народног позоришта последице чега позоришни рад нагло замире²⁵.

²² Р. Ротковић, Которско позориште, Савремена драма и позориште у Црној Гори, Нови Сад, 1987.

²³ Савремена драма и позориште у Црној Гори, Стеријино позорје, Нови Сад, 1987.

²⁴ ИАК, НАПОК, ф. XI (46)

²⁵ ИАК, НАПОК

Котор данас више нема своје професионално позориште.

Ван позоришта једина свијетла тачка сценских догађања у то доба била је которска Нижа музичка школа када је њом управљала Вида Матијан. Њеним ангажовањем шездесетих година прошлог вијека покренута је, у оквиру Школе, и сценска активност. Уз велико ангажовање њених ђака поставиле су се двије дјечије представе и то једна луткарска и једна дјечија бајка. То је урађено веома успјешно и живјело је неколико година на сценама школских позорница, али и наступима у салама већих градова Црне Горе.

То су ипак само “искрице” сценских догађања. Исто је са повременим програмима разних фестивала који су поред осталог имали и сценске драмске програме, као “Игре југа” седамдесетих година и “Котор арт” осамдесетих година прошлог вијека.

Наду да ће се у Котору нешто промијенити пробудило је прије десетак година оснивање Југословенског фестивала позоришта за дјецу.

За цијело вријеме одржавања Фестивала, у позоришним круговима, очекивало се формирање једне јаче професионалне организационе структуре која би поред рада на одржавању Фестивала радила и на стварању основе за формирање професионалног позоришта у Котору.

Свакако узимајући у обзир све реалности времена у коме живимо, као и остале показатеље који оцртавају Боку Которску, најреалније је очекивати да се ова институција оствари као Регионално позориште Боке. Значи то би могло бити заједничко позориште бокелских општина: Котора, Херцег Новог, Тивта и Будве. Свакако, узимајући у обзир све оно што је поменуо овај рад, Котор је заслужио да у њему буде сједиште Регионалног позоришта Боке и да буде домаћин Матичне сцене, а сталне гостујуће сцене да буду у околним градовима Боке: Херцег Новом, Тивту и Будви. Ова институција би поред основног дјеловања била и јака основа и ослонац за живот и постојање Фестивала позоришта за дјецу убудуће, али и свих осталих позоришних фестивала ХАПСА у Херцег Новом и Града театра у Будви и др, као и свих осталих позоришно – сценских догађања на овом подручју.

Вјерујемо да ће се наше наде остварити. Котор је то заслужио, па и Бока Которска у цјелини.

Нека и овај историјски преглед сценских и позоришних догађања у Котору од антике до данас, са свим својим предлозима, буде прилог истом циљу.

Дилетантско позоришно-музичко друштво „Бокел“ из Котора. На фотографији су: Јозо Франовић, Грација Чулић, Иванко Бендиш, Душан Секуловић, Илија Мариновић. Забиљежено по сјећању госпође Вјере Бендиш из Загреба, кћерке Иванка Ива Бендиша. Иво Бендиш (1881-1966), рођен и умро у Цавтату, био је један од најактивнијих чланова овог дилетантског друштва. Био је учитељ и управник Основне школе у Шкаљарима крај Котора од 1913. до 1933. године, а потом се 1934. одселио за Загреб гдје је живио до пензије. Фотографије и плакете госпођа Бендиш поклонила је Историјском архиву Котор крајем 2003. године.

Дилетантско позоришно-музичко друштво „Бокел“ из Котора. Фотографија са представе „Змијска краљица“, одржане 7. марта 1925. године у Котору: Долорес Бареза и Иво Бендиш. Фотографију је госпођа Бендиш поклонила Историјском архиву Котор крајем 2003. године.

Diletantsko pozorišno-muzičko društvo
„**ВОКЕЛЈ**” - Kotor

У Суботу, дне 23. новембра 1929.

даје се у кафани „ДОЈМИ”

„**ЦИГАНИН**”

позоришна игра са пјевашћем у 3 чина од Е. СИГЛИГЕТИ.

Л И Ц А :

Градић, спахија	г. Ш. Бјеладиновић
Глиша Краткић, богат тежак, не- жења старкеља	г. И. Злоковић
Ђорђе, његов синовац	г. М. Милиновић
Макса, тежак	г. Б. Ђуковић
Ракила, његова жена	г-ђа О. Згорелец
Евица, њена кћи из првога брака	г-ца М. Мозетић
Живко, циганин	г. А. Класура
Петко, његов син	г. А. Шестан
Ружица, Живкова кћи	г-ца Р. Вујић
Јевта, спахијски пандур	г. Ф. Важић
Кишбиrow	г. М. Хомен
Сара	г-ца Б. Петковић
Анка } сеоске дјевојке	г-ђа М. Косовић
Пела }	г-ца П. Бућин
Мара }	г-ца Д. Милвановић
Кум	г. Ј. Франовић
Девер	
Сватови.	

Режија проф. г. Ј. Згорелец.

Инсценираја г. А. Класура.

За вријеме пауза свира професионални друшт. орхестар.

УЛАЗНЕ ЦИЈЕНЕ: чланови . 8.- Динара
нечланови 12.- „

Резервирање сједала за столовима у књижари СЕКУЛОВИЋА.

ПОЧЕТАК У 8 $\frac{1}{2}$ САТИ У ВЕЧЕ.

Послије преставе плес до 1 сата.

УПРАВА.

САДРЖАЈ: I. ЧИН: (Пред колибом Живка и Макса.) Петко син циганина Живка воли Евицу, чија мајка Ракила није волна дати је за цигана, а отац Макса је под папучом жене, пак и не одлучује, већ Ракила сплеткама настоји удати је за Ђорђа, рачунајући на богатство, које га има запасти по стрицу Глиши. Ђорђе неће да узме Евицу, већ воли циганку Ружицу, кћер Живкову. Живко му је даје, али Ђорђе мора да иде у војску. Петко не могући да ожени Евицу радио иде за Ђорђа у војску хтијући истодобно бити при руци љубави између његове сестре Ружице и Ђорђа.

II. ЧИН: (У шуми крај бунара.) Услијед сплетака Ракиле и пандура Јевта, који такођер воли Ружицу, Ђорђе оставаља Ружицу, а хоће да ожени Евицу, тим приче, што је Ракила једним анонимним писмом лажно огласила, да је Петко у војсци умро.

Живко и Ружица савијају се у спојој несрећи.

III. ЧИН: I. с л и к а (у кући Макса.) Сватови долазе у кућу Ракиле да воде Евицу за Ђорђа. Ружица је сишла с ума и нејадно упадне међу сватове. Евицу све ово згрзни и видјевши, да су то скривале мајкине и Јевтове сплетке, она неће да се вјенча за Ђорђа.

2. с л и к а (као у првом чину.) Петко се враћа сретан са својим добротичиницаем Градићем, који је у њему открио умјетника свирача и посредовањем Градића долази до вјенчања између Ђорђа и Ружице, којој се враћа свијест, а истодобно Петко узимље Евицу.

ДИЛЕТАНСКО ПОЗОРИШНО - МУЗИЧНО ДРУШТВО
„БОКЕЉ” ИЗ КОТОРА.

ГОСТОВАЊЕ НА ЦЕТИЊУ У ПРОСТОРИЈАМА ЦЕТИЊСКОГ - ПОЗОРИШНОГ ДРУШТВА.

ДНЕВА ²¹ 20. ЈУНА 1926.

„МАДАМ МОНГОДЕН“

ДУХОВИТА КОМЕДИЈА У 3 ЧИНА ОД БИЗОНА.

РАСПОРЕЂАЈ ЛИЦА:

Госпођа Монгоденова г-ђа Чатиновић
Господин Монгоден г. Чулић
Лислен, њихова невакна г-ца Риги
Роберт, сликар г. Карловац
Клоренда, пјевачица г-ца Бареза
Савиннен, тајник код Монгодена г. Динста
Бернере, пријатељ Монгоденов г. Бендиш
Франсоа, дворјанин код Монгодена г. Чатиновић
Мадам Дела Бит Моано г-ца Руцовић
Префект града Алансона г. Франовић
ДОГАЂА СЕ У ПРОВИНЦИЈИ ФРАНЦУСКЕ.

ДНЕВА ²² 21. ЈУНА 1926.

„ЖЕНИДБА“

Невјероватан догађај комедија у 2 чина с предигром од Н. В. Гогоља.

РАСПОРЕЂАЈ ЛИЦА:

Агађа Тихонова, трговачка кћер г-ца Бареза
Арина Пантјелемонова, тетка г-ђа Чатиновић
Фјокла Ивановна, проводачица г-ца Руцовић
Поткољесин, дворски савјетник г. Вукашиновић
Кочкарјов, његов пријатељ г. Карловац
Иван Павловић, ексектор г. Бендиш
Жевазон, умировљени официр у морнарици г. Згорелец
Анучкин, пјешачки часник у миру г. Чулић
Дуљашка, кућна дјевојка г-ца Чулић
Стариков, трговац г. Мирковић
Стјепан, слуга г. Франовић

За обје вечери: ПОЧЕТАК У 20 САТИ.

За вријеме одмора свира војни оркестар.

УЛАЗНЕ ЦИЈЕНЕ: I. ред 20 Динара II. ред 15 Динара III. ред 10 Динара.

Продаја улазница на благајни.

У П Р А В А.

Копирање Штампање у Котору 15-1906.

Дилетантско позоришно-музичко друштво „Бокел“ из Котора. Плакати са представом у Котору (1929) и гостовања на Цетињу (1926).

Плакете је госпођа Бендиш поклонила Историјском архиву Котор крајем 2003. године.

Prof. Dr. Darko ANTOVIĆ

SUMMARY

The year 2002 was marked by the tenth anniversary of the Yugoslav children festival in Kotor.

It inspired the author to give a short account of the history of scenic and theatrical events – to pay homage to Kotor, because its place in this scope is enviable and without precedent.

The period from the ancient time till the present day is included, based on historic sources, and in particular these events: church theatre and church mysteries, Kotor theatre of the 19th century, Kotor amateur theatrical activities and the professional ones, as well as the accomplishment of the Kotor National Theatre in the 20th century.

Within this paper the author gives the suggestion for the establishment of the Regional Boka Theatre of the Boka Bay, a common theatre of the municipalities of the Boka Kotorska Bay: Kotor, Herceg Novi, Tivat and Budva.